

UNIVERSITEIT LEIDEN

Rusland en Cuba

Oude vrienden in een nieuwe wereld

Alex Bakker

S1265458

09/06/2016

8122 woorden

Bachelorproject Rusland en Buitenlands Beleid

J. Oversloot

Nadat Michail Gorbatsjov op 11 maart 1985 werd beëdigd als Secretaris-Generaal van het Centraal Comité van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie, werd hij geconfronteerd met een grote stapel problemen. De Sovjet-economie was over de jaren heen gestagneerd, het land was in een nieuwe wapenwedloop terecht gekomen en haar externe verplichtingen drukten steeds harder op de begroting. Gorbatsjov zag zichzelf gedwongen de economie en de buitenlandse politiek van het land te veranderen. Het proces dat hij zou inzetten had niet alleen grote gevolgen voor de Sovjet-Unie, maar ook voor haar partners en bondgenoten over de hele wereld.

Cuba, sinds 1959 geregeerd door het communistische regime van Fidel Castro, was een van deze bondgenoten. Door de jaren heen hadden de Sovjets en de Cubanen een allesomvattende samenwerking opgezet. Cuba's economie was gedurende de Koude Oorlog afhankelijk geworden van handel met het Oostblok en de aanwezigheid van Russische soldaten had Cuba beschermd tegen de Amerikanen. Ook hadden de Sovjets bijgedragen aan de economische en humanitaire opbouw van het land. Deze relaties stonden ten gevolge van Gorbatsjov's hervormingen op het spel.

In Moskou waren de geluiden over Cuba vooral negatief en sprak men van "geldverkwisting", een "achterhaald politiek systeem" en een "brute dictatuur". Russische intellectuelen vroegen zich openlijk af of de enorme investeringen die de Sovjets in Cuba hadden gedaan wel de moeite waard waren geweest. Vanuit Cuba kwam de beschuldiging dat de Russen bezig waren de revolutie teniet te doen. Veel van de overeenkomsten die in de decennia sinds de revolutie waren gemaakt werden herzien of opgezegd.

De aard van de relatie tussen beide landen veranderde binnen slechts enkele jaren tijd. Dit paper zet deze veranderingen uiteen in de context van de twee klassieke theoretische stromingen in de Internationale Betrekkingen, het realisme en het liberalisme. Deze theorieën kunnen de veranderingen in de relaties slechts gedeeltelijk verklaren. Hoewel het einde van het strategische bondgenootschap tussen Cuba en de Sovjet-Unie / Rusland in eerste instantie een logisch gevolg is van het einde van de Koude Oorlog zijn er meerdere factoren in de betrekkingen tussen Cuba, de Sovjet-Unie / Rusland en de Verenigde Staten lastig te verklaren. Wanneer men kijkt naar de binnenlandse politiek die deze beslissingen heeft beïnvloed is er zeker reden om te twijfelen aan de praktische waarde van zowel het neorealisme als het neoliberalisme.

Een goede theorie in de sociale wetenschap beschikt over een aantal eigenschappen: Het vermogen om een fenomeen te beschrijven met gebruik van zo weinig mogelijk

begrippen en aannames, het vermogen het fenomeen zo breed mogelijk te beschrijven, het vermogen om concrete voorspellingen te maken en de mogelijkheid om weerlegd te worden. Het bestuderen van sociale interactie tussen mensen, organisaties en samenlevingen bevat een enorm aantal factoren en onbekende verbanden, wat het vaststellen van causale relaties bemoeilijkt. Veel van de begrippen die gebruikt worden zijn abstract en het is niet altijd makkelijk om een adequate vertaalslag te maken naar de werkelijkheid – een theorie blijft altijd een abstractie. Kenneth Waltz verwoordde dit dilemma als volgt: “Een theorie zal nooit de werkelijkheid perfect kunnen omschrijven, maar zal altijd een benadering zijn. Wanneer men theorieën evalueert is de belangrijkste vraag dus niet “Zijn ze waar?”, maar “Hoe groot is hun verklarende kracht?” (Waltz, 1979, p. 6).

De theorie in de internationale betrekkingen heeft nog niet het punt bereikt waarbij accurate voorspellingen van de toekomst gemaakt kunnen worden. Geen van beide theoretische stromingen heeft bijvoorbeeld een accurate voorspelling kunnen opleveren van de belangrijkste geopolitieke gebeurtenis van de laatste 50 jaar – het einde van de Koude Oorlog. Hoewel de gebeurtenissen rond 1989 plausibel waren, geeft het gebrek aan accurate voorspellingen voor deze gebeurtenissen aan dat er imperfecties in de theorie zitten (Gaddis, 1992, p. 5). Daarom is het zinvol om de tussenstand bij te houden en te kijken of de theorie gebeurtenissen in het recente verleden kan verklaren.

In dit paper kijken we naar een interessante casus: De betrekkingen tussen Rusland en Cuba in de periode na de Koude Oorlog. Deze twee landen en deze tijdsperiode zijn in de eerste plaats uitgekozen omdat het internationale politieke systeem aanzienlijk is veranderd sinds de Koude Oorlog. Er heeft een overgang plaatsgevonden van een bipolaire wereld naar een unipolaire wereld en dit heeft volgens zowel het neorealisme als het neoliberalisme significante gevolgen voor het gedrag van staten. Indien het neorealisme of het neoliberalisme de veranderingen in het gedrag van deze staten op een bevredigende manier kan verklaren, zegt dat ons meer over de kwaliteit van de theorie. Verder zijn de betrekkingen tussen Rusland en Cuba in deze periode veel minder belicht door politieke wetenschappers en historici in de context van internationale betrekkingen-theorie dan de betrekkingen tijdens de Koude Oorlog. Op deze manier poogt dit paper iets toe te voegen aan de bestaande literatuur. De onderzoeksvraag van dit paper luidt:

“Zijn de veranderingen in de betrekkingen tussen de Sovjet-Unie / Rusland en Cuba sinds het uiteenvallen van de Sovjet-Unie geheel of gedeeltelijk te verklaren met behulp van het neorealisme en/of het neoliberalisme?”

Deze vraag wordt beantwoord met behulp van verschillende bronnen van data: Boeken, papers, data over handelsbetrekkingen, internationale verdragen en statements en steunbetuigingen op het internationale toneel. Eerst volgt een korte beschrijving van de belangrijkste stellingen van de twee theoretische stromingen. Vervolgens schets ik de geschiedenis van de betrekkingen tussen de twee landen tot het einde van de Sovjet-Unie. Daarna geef ik een overzicht van de situatie van beide landen rond het einde van de Koude Oorlog en de veranderingen die in de periode daarna plaatsvonden in de wereldpolitiek, de relatie tussen Cuba en Rusland en de relaties die de twee landen hadden met derde partijen, in het bijzonder de Verenigde Staten.

In het neorealisme is de *structuur* van het internationale systeem de belangrijkste verklarende factor voor het gedrag van staten. De structuur wordt gedefinieerd door het principe dat orde geeft aan de structuur, *anarchie*. Staten zijn niet de enige, maar wel veruit de belangrijkste actoren op het internationale toneel en er bestaat geen centrale autoriteit boven deze staten. Staten begeven zich dus in een arena waar zij op zichzelf aangewezen zijn en waar staten, ieder met hun eigen belangen, de competitie met elkaar aangaan. Deze competitie komt voort uit de noodzaak de eigen veiligheid te garanderen.

De verdeling van capaciteiten van staten is de tweede belangrijke factor die het gedrag van individuele staten bepaalt (Waltz, 1979, p. 100-101). Staten streven dezelfde doelen na, alleen doen zij dit soms op verschillende manieren, wat te verklaren is door een verschil in capaciteiten. Alle andere eigenschappen van een staat, zoals het type regime, de tradities en geschiedenis van het volk, de ideologie van zijn leiders en zijn gevoelens voor en relaties met andere staten worden verwaarloosd (Waltz, 1979, p. 96-99). Het belangrijkste doel van een staat is zoals eerder gezegd het beschermen van het eigen voortbestaan. Elke staat is op zichzelf aangewezen om zijn voortbestaan te verzekeren, omdat er geen permanente bondgenoten bestaan. Dit geeft staten een drijfveer om macht te verzamelen (het veroveren van grondstoffen en grondgebied, het versterken van haar economie en leger, etc.). Dit gedrag heet *self help*.

Aangezien macht altijd relatief is, zal een staat geen samenwerkingen aangaan waar een andere staat meer profijt bij heeft. Relatieve winsten zijn in het realisme belangrijk (Waltz, 1979, p. 105). Het tragische is dat wanneer één staat genoeg macht heeft verzameld om zijn eigen voortbestaan veilig te stellen, dit vaak betekent dat deze staat óók genoeg macht heeft om het voortbestaan van andere staten te bedreigen. Realisme schetst dus een

wereld waar pragmatische staten tegengestelde belangen hebben en daarom in constante competitie verkeren.

Het aantal machten in het systeem is een verdere voorspellende factor voor het gedrag van staten. Er wordt verschil gemaakt tussen unipolaire, bipolaire en multipolaire systemen. In een multipolair systeem is het nooit duidelijk wie de vijand is en is er sprake van wisselende bondgenootschappen naarmate de capaciteiten van staten verschuiven. In een bipolaire wereld zijn de machtsblokken meer statisch. Een bipolair systeem bestaat niet simpelweg omdat er twee machtsblokken zijn, maar omdat deze machtsblokken elk gedomineerd worden door één supermacht die zonder inspraak van de bondgenoten de koers van het blok kan bepalen. Een unipolair systeem is een systeem waar één supermacht bestaat die geen enkele concurrent heeft. Hoewel de unipool zijn invloed niet overal tegelijkertijd kan laten gelden, vervalt de prikkel om rationeel te handelen enigszins: De supermacht kan doen wat zij wil, er is geen uitdager die zijn gedrag kan bestraffen. Zodra er een nieuwe uitdager ontstaat is het systeem niet meer unipolair. Aangezien andere staten er nooit belang bij hebben in een unipolair systeem te worden gedomineerd, zullen zij hun best doen het einde van een unipolair systeem te bespoedigen.

Schrijvers in de neoliberale traditie accepteren veel van de assumpties van het neorealisme, zoals het feit dat de structuur van het internationale systeem bepalend is voor het gedrag van staten, de staat van anarchie die typerend is voor het internationale systeem en de aanname dat staten handelen uit rationele overwegingen. Er zijn echter belangrijke verschillen. De staat is voor neoliberalen ook de belangrijkste actor op het internationale toneel, maar de interne werking van een staat heeft in het liberalisme invloed op het gedrag van een staat – vooral het type regime (democratie / dictatuur) is een bepalende factor. Democratiën gaan volgens de *democratic peace thesis* nooit een gewelddadig conflict met elkaar aan. Tevens spelen internationale organisaties een grotere rol in de wereldpolitiek.

Verder leggen neoliberalen meer nadruk op *low politics* dan op *high politics*. Economische consideraties hebben een grotere rol vergeleken met veiligheidsvraagstukken dan in het neorealisme en er bestaat in het neoliberalisme meer mogelijkheid tot internationale samenwerking. Anders dan in het neorealisme wordt interdependentie gezien als voordelig voor veel staten omdat sterkere economische banden conflict zouden doen verminderen en de manier waarop staten samenwerken verandert in een interdependente wereld. Dit komt omdat beide staten kwetsbaar worden en de kosten van een eventueel conflict steeds hoger worden (Keohane & Nye, 2001). Neorealisten zien echter juist risico's in interdependentie, omdat sommige staten kwetsbaarder worden in een interdependente

relatie dan anderen. Grote en technologisch geavanceerde staten kunnen veel makkelijker terugvallen op hun eigen grondstoffen en technologie en kunnen economische sancties dus gebruiken als een wapen (Waltz, 1979, p. 151-159).

Ook zijn staten volgens neoliberalen bereid samenwerking aan te gaan waaruit andere staten relatief meer profijt halen wanneer de absolute winsten groot genoeg zijn (Snidal, 1991, geciteerd in Keohane & Martin, 1995, p. 44). Beide stromingen veronderstellen dat de inspanningen van grootmachten cruciaal kunnen zijn in het opzetten van internationale samenwerking. Neoliberalen beargumenteren echter dat samenwerking voortgezet kan worden ook nadat de groot en dat samenwerking kan worden voortgezet met behulp van internationale organisaties (Keohane, 1984, p. 49-51). Coördinatie binnen internationale organisaties maakt het ook makkelijker voor staten om voordeel te halen uit samenwerking, omdat het moeilijker gemaakt wordt voor andere staten om de gemaakte afspraken niet na te komen (Keohane & Martin, 1995, p. 45).

De theorieën leveren geen diepgaande voorspellingen op voor individuele staten. Er is geen formule die men kan gebruiken om indicatoren om te zetten in specifieke voorspellingen. De theorie levert echter wel brede voorspellingen op over de doelstellingen van staten en over hoe het beleid wordt bepaald. De aannames die in de theorie worden gemaakt blijken zelden een volledig beeld te geven van de realiteit.

Elke analyse van de betrekkingen tussen Cuba en de Sovjet-Unie / Rusland dient te beginnen met één oog gericht op de rol van de Verenigde Staten in de Cubaanse politiek en economie. Sinds het koloniale tijdperk is Cuba een toonbeeld van een land dat grotendeels afhankelijk is van de productie en export van één product: Eerst tabak, later suiker. In 1856 was Cuba al verantwoordelijk voor 25% van de wereldproductie van suiker (Leogrande & Thomas, 2002, p. 325). Veel Amerikaanse bedrijven wisten aan het einde van de 19e eeuw belangen te verwerven in de Cubaanse suikerindustrie. Het inzakken van de suikerprijs had een economische crisis veroorzaakt en veel Cubaanse bedrijven waren tot de conclusie gekomen dat er moest worden geïnvesteerd in efficiëntere productiemethoden. Velen hadden hiervoor Amerikaanse investeringen. De Cubanen verworven ook preferentiële toegang tot de Amerikaanse markt. Vanwege deze ontwikkelingen was Cuba echter afhankelijk geworden van de Verenigde Staten. (Perez, 1983).

De inmiddels grote Amerikaanse handelsbelangen waren een belangrijke reden waarom de Verenigde Staten intervenieerden aan de kant van Cuba tijdens haar onafhankelijkheidsoorlog in 1898. (Leogrande & Thomas, 2002, p. 325). Hoewel Cuba niet

werd geannexeerd, werd er wel een regering geïnstalleerd die Washington goedgezind was (Bain, 2012, p. 3). Fulgencio Batista pleegde in 1952 een door de Verenigde Staten gesteunde staatsgreep, laste de verkiezingen van 1952 af en zette een nieuw schrikbewind op waarbij politieke tegenstanders (vooral communisten) werden vervolgd. Dit regime maakte zichzelf snel impopulair onder de Cubaanse bevolking.

Fidel Castro's Beweging van de 26^e juli zou het regime uiteindelijk omver werpen in 1959. In het manifest van deze beweging spraken zij over de noodzaak het land te bevrijden van buitenlandse politieke en economische dominantie. Castro's plannen voor Cuba werden in de Verenigde Staten niet van harte ontvangen. Om aan de doelstellingen van de revolutie te voldoen diende de relatie met de Verenigde Staten te veranderen. Groeiende Cubaanse staatsinmenging in de economie en de nationalisatie van Amerikaanse bedrijven werden beantwoord met steeds zwaardere handelsembargo's voor Cubaanse producten. De starre houding uit Washington was niet alleen gebaseerd op economische belangen, maar kwam ook voort uit de manier van denken in de Koude Oorlog. Tien jaar eerder was China communistisch geworden en de Amerikanen waren niet bereid een land zo dicht bij hen in de buurt ditzelfde lot te laten ondergaan (Bain, 2010, p. 127-128).

In april 1961 probeerde de CIA een tegencoup te plegen door een leger Cubaanse dissidenten aan wal te brengen in de Varkensbaai, maar deze operatie bleek een fiasco. Nu het duidelijk was dat de Amerikanen het nieuwe regime nooit zouden accepteren, verklaarde Castro publiekelijk dat zijn revolutie Marxistisch van aard was. Shearman (1987, p. 11) suggereert dat Castro middels deze declaratie Russische steun voor zijn revolutie probeerde binnen te halen. Hierbij moet vermeld worden dat het lastig is een volledige chronologie weer te geven – de kans is aanzienlijk dat Castro lang voor deze declaratie bezig was de betrekkingen met de Sovjet-Unie te verbeteren. Andersom kan worden gezegd dat de Cubaanse toenadering tot de Sovjet-Unie de Amerikaanse houding verhardde - President Eisenhower gaf één maand nadat Havana een handelsverdrag en een lening van \$100 miljoen van de Sovjets had bemachtigd het bevel de invasie in de Varkensbaai voor te bereiden (Fagen, 1978, p. 70).

Officiële betrekkingen tussen Cuba en de Sovjet-Unie werden pas geopend in 1942. De rol van de Verenigde Staten was hierin vitaal. Toen de Sovjets en de Amerikanen in 1941 bondgenoten werden in de oorlog tegen Nazi-Duitsland werd samenwerking tussen de grootmachten een vereiste (Bain, 2012, p. 12). Na het einde van de Tweede Wereldoorlog verwaterde de relatie tussen de supermachten snel en toen Fulgencio Batista in 1952 een

door de Verenigde Staten gesteunde staatsgreep pleegde in Cuba maakte hij een einde aan de officiële betrekkingen met de Sovjet-Unie.

De Sovjet-Unie had verschillende redenen om de betrekkingen met Cuba weer te willen openen. De Sovjets waren erg geïnteresseerd in het vinden van bondgenoten in Latijns-Amerika. Vóór de Cubaanse revolutie was Moskou ervan overtuigd dat de Amerikaanse aanwezigheid het onmogelijk maakt om de communistische ideologie te exporteren naar deze regio. Na de Cubaanse Revolutie kwamen de Sovjets echter tot de conclusie dat er wel degelijk mogelijkheden waren om hun invloed te verspreiden door de regio (Sanchez, 2010, p. 363; Bain, 2010, p. 5-6). Cuba's status als cliënt/bondgenoot van de Amerikanen zou later een andere reden worden waarom de Sovjets interesse hadden in het steunen van Castro (Bain, 2012, p. 9). Volgens Light hechtten de Sovjets speciale ideologische waarde aan communistische revoluties in (voormalige) kolonies. Vanwege de culturele en economische banden die bestonden tussen de kolonie en het moederland zou een communistische revolutie in de kolonie het verspreiden van het communisme naar het moederland bespoedigen (Light, 1988, p. 80-81). De Sovjets zagen ook voordeel in handel met het eiland. op meerdere momenten tijdens de jaren '40 en '50 hadden de Sovjets een suikergebrek wegens oorlog en enkele mislukte oogsten (Bain, 2012, p. 16-17). Ook stond de aankoop van Cubaanse suiker Russische suikerfabrieken toe om gedurende het hele jaar in bedrijf te zijn, aangezien de Cubaanse suiker tijdens een ander seizoen geoogst werd (Bain, 2005, p. 115).

Cuba was gedurende de Koude Oorlog een trouwe bondgenoot van de Sovjets op het internationale toneel. Beide landen hadden redenen om de Verenigde Staten tegen te willen werken en tegelijkertijd het communisme te verspreiden. De Sovjets steunden Cuba zowel militair als economisch, wat cruciaal was voor het voortbestaan van het Cubaanse regime. De Sovjets stationeerden kernwapens en 43.000 soldaten op het eiland. Ten gevolge van de Cubacrisis in 1962 werden de kernwapens weer verwijderd, maar het garnizoen bleef achter (Tolchin, 1992). Verder leverden de Sovjets Cuba militaire training, wapens en apparatuur samen met een technische onderhoudsstaf. Dankzij deze hulp werd het Cubaanse leger een van de best getrainde en bewapende legers op het westelijk halfrond en kon het op grote afstand van haar basis in Cuba opereren (Binns, 1996, p. 43).

De Sovjets en de andere Oostbloklanden investeerden in de algehele ontwikkeling van Cuba. Cuba ontving leningen, exportsubsidies, ontwikkelingshulp en verschillende andere diensten. Volgens cijfers geciteerd door Binns ontvingen de Cubanen tussen 1960 en

1983 hulp ter waarde van \$33 miljard vanuit het Oostblok (Binns, 1996, p. 41). Er werd ook samengewerkt in de wetenschap, sport en educatie. Ongeveer 8000 Cubanen studeerden elk jaar in de Sovjet-Unie. Investerings uit de Sovjet-Unie droegen bij aan het bouwen van 140 scholen en universiteiten op het eiland (Bain, 2005, p. 664). Verder hadden veel Cubanen in de loop van de jaren heen Russisch geleerd (Bain, 2011, p. 114).

De Cubanen droegen op verschillende momenten bij aan de beleidsdoelen van de Sovjets, zowel diplomatiek als militair. Door “diensten” aan de Sovjet-Unie te leveren kon zij zich onafhankelijker opstellen op het internationale toneel en blijven rekenen op economische en politieke steun uit Moskou (Bain, 2011, p. 112). De Cubanen steunden acties van de Sovjets op cruciale momenten, zelfs wanneer dat hun eigen belangen niet ten goede kwam. Castro sprak bijvoorbeeld publiekelijk steun uit voor het Russische handelen tijdens de Praagse Lente. Hetzelfde gold tijdens de Russische inval in Afghanistan (Bain, 2005, p. 773). Deze acties werden door veel neutrale landen slecht ontvangen. Daarnaast mocht de Russische geheime dienst gebruik maken van Cubaanse grond om een spionagecentrum te bouwen in Lourdes. In 1993 zei Raul Castro dat 75% van de informatie die de Russische veiligheidsdiensten over de Verenigde Staten verzamelden uit data en communicatie kwam die in Lourdes werd onderschept (Wines, 2001).

De Cubanen streefden echter ook een eigen agenda na – Havana had nog steeds als doelstelling om waar mogelijk onafhankelijk van de Sovjets te kunnen optreden - het streven naar onafhankelijkheid was immers een van de doelstellingen van de revolutie. Ook dachten de Cubanen dat alleen een relatie met de Sovjet-Unie niet voldoende zou zijn om haar eigen onafhankelijkheid te garanderen en dat het belangrijk was nieuwe bondgenoten te vinden.

Het verspreiden van de Communistische revolutie was een belangrijk element van het Cubaanse buitenlandse beleid tijdens de Koude Oorlog. Het leger werd in meerdere conflicten ingezet, vaak met steun van de Sovjet-Unie. In andere conflicten gaf Cuba materiële ondersteuning. De Cubanen hielpen communistische rebellen in Congo, Ethiopië en Nicaragua. Cuba's samenwerking met Derde Wereldlanden bestond uit hulp bij één of meer van de volgende elementen: het winnen van onafhankelijkheid of het verwerpen van onderdrukking, de verdediging tegen externe regimes die een revolutionair regime probeerden te destabiliseren en bij het opbouwen van interne stabiliteit (Grabendorff, 1980, p. 6). Cuba's betrokkenheid in deze conflicten komt niet alleen voort uit een ideologische drijfveer, maar ook uit Cuba's ervaringen met de Verenigde Staten. De Cubanen waren ervan overtuigd dat het regime alleen in de toekomst kon overleven indien andere Derde Wereldlanden haar revolutionaire pad zouden volgen. Overwinning in deze conflicten zou

de Cubaanse onderhandelingspositie verbeteren vis-a-vis zowel de Sovjet-Unie als de Verenigde Staten (Grabendorff, 1980, p. 23-24; Fagen, 1978, p. 74). Cuba's strijd tegen imperialisme in Afrika leverde haar het voorzitterschap van de Beweging van Niet-Gebonden Landen op. Dit gaf zowel Cuba als de Sovjet-Unie meer invloed in deze beweging en in Afrika (Dominguez, 1989). Ook vochten de Cubanen direct mee in de Jom Kipoer-oorlog aan de kant van Egypte, dat werd gesteund door de Sovjet-Unie. Cuba had in dit conflict zelf weinig te winnen, maar dienden de belangen van de Sovjets.

Zelfs wanneer er grote meningsverschillen bestonden tussen Havana en Moskou werden deze conflicten niet publiekelijk uitgevochten. Een voorbeeld hiervan was de periode na de Cubacrisis. Hoewel de Cubacrisis vreedzaam was afgelopen waren de Cubanen boos dat ze niet bij de besluitvorming waren betrokken (Bain, 2005, p. 771). Ook bepleitte Havana een agressievere koers om het communisme te verspreiden dan Moskou. Dit resulteerde in een periode tussen 1962 en grofweg 1968 waarin de Cubanen zich ingezet hebben om hun revolutie via verschillende communistische rebellengroepen te verspreiden over Latijns-Amerika. De Sovjets geloofden in een minder gewelddadige aanpak en hoopten dat de verschillende communistische partijen via verkiezingen aan de macht zouden komen.

Deze meningsverschillen werden eind jaren '60 bijgelegd toen duidelijk was geworden dat zowel het interne als externe radicale beleid van Cuba had gefaald. (Fagen, 1978, p. 72-74; Bain 2005, p. 772; Bain, 2011, p122). Hierna was Cuba gedwongen zich meer aan te passen aan het buitenlandse beleid van de Sovjets en werd de Cubaanse politieke en economische structuur hervormd naar Sovjetmodel (Mesa-Lago, 1974). Hierdoor volgde er een verschuiving van de macht binnen de Cubaanse regering van revolutionaire militairen naar in Moskou opgeleide bureaucraten. Dit gaf de Sovjets veel meer invloed in het bestuur van Cuba en leidde tot een verlies aan autonomie voor Havana.

Het feit dat conflicten tussen Havana en Moskou nooit publiekelijk werden uitgevochten vertelt ons veel over de drijfveren die beide landen hadden om ondanks de meningsverschillen toch de relaties te onderhouden. De Cubanen hadden nog steeds steun vanuit de Sovjet-Unie nodig om tegenwicht te bieden tegen de Verenigde Staten. De Sovjets konden het zich niet veroorloven de Cubaanse revolutie te laten falen nadat ze veel geld en prestige in Cuba hadden geïnvesteerd. Deze druk werd alleen maar groter naarmate de Koude Oorlog vorderde (Bain, 2010, p. 128; Bain, 2005, p. 771).

De Sovjet-Unie nam al snel een onmisbare rol in de Cubaanse economie. Vóór de revolutie was Cuba bijna compleet geïntegreerd in de Amerikaanse economie: 70% van

Cuba's totale handel had plaatsgevonden met de Verenigde Staten en 55% van Cuba's suiker werd verkocht aan de Verenigde Staten (Baklanoff, geciteerd in Sanchez, 2010, p. 364; Leogrande & Thomas, 2002, p. 326). De Sovjet-Unie nam de plaats van de Verenigde Staten als grootste handelspartner en olieleverancier van Cuba over.

Pogingen om Cuba's exportproducten te diversifiëren faalde echter door een schommelende wereldmarktprijs voor suiker. De Sovjets waren niet bereid voor langere perioden Cuba's tekorten te financieren terwijl Cuba bezig was met industrialiseren (Leogrande & Thomas 2002, p. 327). Een poging om via een grote oogst toch genoeg geld te verdienen om een groot industrialiseringsprogramma te financieren veroorzaakte in 1973 een economische crisis. Als gevolg hiervan besloten de Sovjets dat Cuba economisch ondersteund moest worden. De Sovjets zouden vanaf nu een gunstiger bedrag te betalen voor Cubaanse suiker en nikkel (Radell, 1983). Het terugbetalen van Cubaanse leningen werd uitgesteld en werden er nieuwe overeenkomsten gesloten over technische en economische samenwerking (Fagen, 1978, p. 74). Cuba werd ook toegelaten tot de Raad voor wederzijdse economische hulp (COMECON), het socialistische handelsblok, zodat de Sovjets niet als enigen verantwoordelijk zijn voor het importeren van Cubaanse producten. Het kan niet worden gezegd dat Cuba economische onafhankelijkheid had bereikt (Leogrande, 1979). Handel met de Sovjet-Unie en toetreding tot COMECON beschermde Cuba voor schommelingen in de wereldmarktprijs (Bain, 2005, p. 773). Deze zekerheid werd uiteindelijk verkozen boven economische onafhankelijkheid.

De hervormingen en beleidsverandering die Michael Gorbatsjov door zou voeren in de Sovjet-Unie leidden tot het einde van de Koude Oorlog en het einde van het bondgenootschap met Cuba. In heel Oost-Europa werd het communisme verworpen en werd overgegaan naar een kapitalistisch systeem. Nadat hij in 1985 aan de macht kwam voerde hij snel zijn nieuwe beleid door: *perestrojka*, *glasnost* en het "nieuwe denken" in het buitenlandse beleid. Gorbatsjov wilde hiermee verschillende problemen aanpakken waar de Sovjet-Unie mee te kampen had. De slechte prestaties van de Sovjet economie in recente jaren en de groeiende achterstand op technologisch vlak stonden hierin centraal (Bain, 2006, p. 214). Hoewel Gorbatsjov het communisme alleen wilde hervormen, was het resultaat dat het communisme in zijn geheel werd verworpen en de Sovjet-Unie ophield te bestaan als entiteit.

Gorbatsjov was van mening dat zijn binnenlandse hervormingen alleen succesvol konden zijn indien ook het buitenlandse beleid werd aangepast. De wapenwedloop had in de jaren

'80 een enorm gedeelte van het budget van de Sovjets opgeëist. De eerste prioriteit werd het verbeteren van betrekkingen met de Verenigde Staten. Daarnaast moesten dure buitenlandse verplichtingen worden beëindigd. Gorbatsjov wilde de relatie met Cuba hervormen. Ideologie moest minder centraal staan in de relatie en er de ontwikkelingshulp en samenwerkingsprogramma's moest effectiever worden ingericht. Gorbatsjov's hervormingen hadden meer ruimte gemaakt voor open politiek discours, en de pers en academici begonnen verschillende aspecten van de relatie met Cuba openbaar in twijfel te trekken. Het gebrek aan efficiëntie in de Cubaanse economie werd een populair onderwerp in het openbaar discours (Bain, 2006, p. 215).

Het officiële beleid volgde deze trends. In 1990 werd tijdens de COMECON-conferentie in Sofia besloten dat handel niet meer moest plaatsvinden op basis van ideologische solidariteit, maar dat handel moest worden afgestemd op de marktprijs. Ook Cuba's handel met de Sovjet-Unie zou na 1990 worden berekend met de wereldmarktprijs. De aankoop van producten moet vanaf 1991 ook worden betaald in dollars, waardoor alle vormen van exportsubsidie verdwenen. Het budget voor ontwikkelingshulp voor Cuba werd verlaagd van 3 miljard roebels per jaar naar 55,7 miljoen roebels (Miller 2005, p. 60). Verder werd van de Cubanen verwacht dat het geld dat van de Sovjet-Unie was geleend zou worden terugbetaald (Miller, 2005, p. 64). De Sovjet-Unie trok in september 1991 haar soldaten zonder overleg met Havana terug uit Cuba. Handel tussen de Sovjet-Unie en Cuba werd voortgezet, maar het volume van deze handel werd tussen 1988 en 1991 gehalveerd. Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie kromp de handel nog verder, totdat een dieptepunt werd bereikt in 1994. Hier kwam bovenop dat handel met de andere Oostbloklanden vrijwel stilviel na 1989 (zie tabel 1 in bijlage 1).

Hoe kan worden verklaard dat een 30 jaar lange relatie zo snel van aard veranderde? Het realisme geeft een simpele verklaring: De Sovjet-Unie, later Rusland, was niet langer de economische grootmacht die zij in de jaren '70 was. De Verenigde Staten was als enige supermacht overgebleven en het internationale systeem had niet langer een bipolaire maar een unipolaire structuur. Vanuit deze realisatie zouden de Sovjets geconcludeerd hebben dat zij een confrontatie niet meer konden winnen en dus beter konden proberen de Koude Oorlog te beëindigen en de betrekkingen met de Verenigde Staten te verbeteren. Zonder een vijand zouden de Sovjets geen bondgenoot dichtbij de Verenigde Staten meer nodig hebben.

De liberale verwachting dat het einde van het Communisme en het verspreiden van de democratie naar Oost-Europa zouden leiden tot een toename in internationale samenwerking en interdependentie en een permanente afname van conflict tussen de Russen

en de Amerikanen is eveneens niet uitgekomen. Pogingen om de betrekkingen tussen Cuba en de Verenigde Staten te verbeteren zijn nauwelijks van de grond gekomen, terwijl er geen enkele dreiging meer was vanuit Cuba.

Beide theoretische stromingen missen enkele belangrijke nuances. Het is waar dat de Verenigde Staten een belangrijke rol speelde in het afbreken van de samenwerking tussen de Sovjet-Unie en Cuba. Verschillende factoren in de binnenlandse politiek van zowel de Sovjet-Unie, Cuba en de Verenigde Staten zouden een grote impact hebben op de betrekkingen van Cuba en de Sovjet-Unie.

De Amerikanen maakten duidelijk dat een verbetering in relaties met de Sovjet-Unie alleen mogelijk was wanneer de Sovjets zich niet langer zouden bemoeien met het Westelijk halfrond, vooral Cuba (Miller, 2005, p. 66). De Sovjets besloten hun wapenleveranties aan het socialistische regime in Nicaragua stop te zetten, trokken zich terug uit de verschillende conflicten in Afrika en vroegen de Cubanen hetzelfde te doen. De Cubanen waren bereid hun in Afrika gestationeerde troepen (op dat moment actief in Congo, Ethiopië en Angola) te repatriëren. Het was simpelweg onmogelijk voor het Cubaanse leger om zonder logistieke ondersteuning van de Sovjets in het veld te functioneren (Domínguez, 1997, p. 52-53; Miller 2005, p. 67). Cuba was minder meegaand met de wens om hun steun aan de Sandanistas in Nicaragua en de FMLN in El Salvador te stoppen (Miller, 2005, p. 67).

De Amerikanen eisten in juli 1990 zelfs van de Sovjets dat zij alle betrekkingen met Cuba verbraken. Gorbatsjov was hier op dit moment niet toe bereid. In plaats daarvan nam Gorbatsjov maatregelen om ervoor te zorgen dat het Cubaanse leger sterk genoeg was om een invasie vanuit Amerika af te schrikken (Miller, 2005, p. 68). Deze houding sloeg echter compleet om na de gefaalde staatsgreep in 1991. Conservatieve communisten, nationalist en legerleiders in Moskou deden een poging om Gorbatsjov af te zetten en zijn hervormingen terug te draaien. Deze groep bevatte veel Cuba-sympathisanten. Uiteindelijk faalde deze staatsgreep door ingrijpen van Boris Jeltsin, destijds president van de Socialistische Republiek Rusland. Gorbatsjov en Jeltsin waren het over weinig eens behalve over de noodzaak tot samenwerking met het Westen. In deze context werd in september 1991 besloten om toe te geven aan de Amerikanen en de Sovjettroepen terug te trekken uit Cuba (Miller, 2005, p.68). Ook na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie bleef er een paar jaar lang een pro-Amerikaanse hangen in Rusland, mede uit angst voor een nieuwe staatsgreep. In 1992 was Rusland bereid haar oude bondgenoot openlijk te veroordelen door in Commissie voor Mensenrechten van de Verenigde Naties te stemmen voor een resolutie die het mensenrechtenbeleid van het Cubaanse regime te veroordelen. Dit gebeurde ook in 1993

en 1995. Tevens weigerden de Russen in november 1992 voor een resolutie te stemmen in de 1995 die de Cuban Democracy Act, een nieuwe incarnatie van het Amerikaanse handelsembargo op Cuba, te veroordelen (Bain, 2006, p. 218). Zonder de afwegingen in de Russische binnenlandse politiek is het lastig een scenario te bedenken waarin een grootmacht een oude bondgenoot zo hard zou afvallen.

Deze stemmen veranderde langzaam gedurende de jaren '90. Er waren weliswaar veel concessief gedaan aan de Amerikanen, maar toch wilden de Russen graag hun relatie met Cuba in een bepaalde vorm voortzetten. Niet alleen hadden de Russen nog steeds belang bij handel met Cuba en werd er in Moskou gehoopt dat Cuba haar leningen uit het Sovjettijdperk terug zou betalen. Verder had de Sovjet-Unie veel geïnvesteerd in het ontwikkelen van Cuba, wat de Russen veel voordelen gaf op de Cubaanse markt (Bain, 2006, p. 221-222).

Het laatste voorbeeld van deze pro-Amerikaanse politiek is te vinden in 2002, het jaar waarin het spionagecentrum in Lourdes werd gesloten (Wines, 2001). Na het einde van de Koude Oorlog was dit spionagecentrum in bedrijf gebleven, en was de Sovjet-Unie bereid \$200 miljoen per jaar huur aan Cuba te betalen voor het gebruik. Ook van deze beslissing van Rusland werd in Cuba gedacht dat het een concessie was aan de Verenigde Staten. (Castro & Ramonet, geciteerd in Bain, 2011, p. 116; Bain 2010).

Sinds eind jaren '90 zijn de relaties tussen Rusland en Cuba weer opgewarmd. Een belangrijke reden hiervoor is dat de betrekkingen tussen Rusland en de Verenigde Staten in deze zelfde periode flink achteruit zijn gegaan. De redenen hiervoor zijn meervoudig: Het uitbreiden van de NAVO en teleurstelling in de economische steun die Rusland ontving speelden parten. De belangrijkste reden was echter het Amerikaanse optreden tijdens de Joegoslavië-oorlogen, met name in Kosovo (Bain, 2006, p. 225). Vanaf dit moment wilde Rusland haar invloed in de wereld weer doen gelden en werd het een prioriteit de betrekkingen met oude bondgenoten aan te halen. Rusland nam nadien een minder anti-Cubaanse houding aan op het internationale toneel, bijvoorbeeld door het Amerikaanse handelsembargo te veroordelen (Bain, 2006, p. 223). De belangrijkste doelstelling van Ruslands buitenlandse beleid is sindsdien het actief werken aan een overgang naar een multipolair systeem waarin de rol van de Verenigde Staten minder centraal staat.

De houding van de Verenigde Staten tegenover Cuba was in de transitieperiode na de Koude Oorlog simpelweg vijandig. Sinds de Carter-administratie hebben de Verenigde Staten geen noemenswaardige poging meer gedaan om de betrekkingen met Cuba te

verbeteren. De Verenigde Staten hadden hun rivaal, de Sovjet-Unie, zien falen en er werd besloten dat dit een goed moment was om het Castro-regime in Cuba een extra duwtje te geven (Erisman & Kirk, 2006, p. 336). Het instorten van handelsbetrekkingen met Oost-Europa werd aangegrepen om het Castro-regime eindelijk omver te werpen. De Amerikaanse handelsembargo's tegen Cuba werden verschillende keren aangescherpt. De laatste incarnatie hiervan was de Helms-Burton Act.

De in 1996 getekende Helms-Burton Act codificeerde een aantal eerder genomen maatregelen die deel uitmaakten van het Amerikaanse handelsembargo en voegde extra restricties toe. De wet legde de discretie die de president had in zaken met betrekking tot Cuba aan banden. Niet alleen werd handel met Cuba verboden, maar de overheid werd ook verplicht om Cubaanse deelname aan verschillende internationale organisaties - zoals de Organisatie van Amerikaanse Staten, het IMF en de Wereldbank - te blokkeren en handel van Cuba met andere landen lastig te maken door het mogelijk te maken bedrijven die handelden met Cuba aan te klagen in Amerikaanse rechtbanken. Verder werden er zware eisen gesteld voor het opheffen van deze sancties: ten eerste moest het land een democratisch verkozen overheid hebben, respect tonen voor mensenrechten en een onafhankelijk rechtssysteem hebben ingesteld. Ten tweede moet de overheid het private bezit dat sinds de revolutie was genationaliseerd vergoeden. (Lowenfeld, 1996, p. 423-424). Het gaat hier niet alleen om Amerikaanse bedrijven, maar ook over Cubanen die sinds de revolutie naar de Verenigde Staten waren gevlucht. De Verenigde Staten oefenden ook zoals eerder genoemd diplomatieke druk uit op de Sovjet-Unie en verschillende Latijns-Amerikaanse landen om hun bondgenootschappen met Cuba te verbreken (Dominguez, 1997, p. 54).

Het realisme stelt dat staten *self help* praktiseren wanneer staten rationele conflicten hebben, vooral wanneer andere staten hen bedreigen. Sinds het einde van de Koude Oorlog vormt Cuba echter geen enkele bedreiging meer voor de Verenigde Staten. Het Sovjetleger heeft Cuba verlaten, de capaciteiten van Cuba's leger zijn sterk verminderd sinds begin jaren '90 en Cuba heeft haar steun voor communistische rebellengroepen en regimes begin jaren '90 opgegeven. Als unipolaire supermacht zijn de Verenigde Staten geheel vrij om haar conflicten zelf uit te kiezen en wordt daarbij niet tegengehouden door de beperkingen die een staat confronteren in een bipolair of multipolair systeem. Men zou redelijkerwijs kunnen aannemen dat het Amerikaanse beleid een poging is om Cuba terug te brengen in haar oude onderschikte positie. Als dit het geval is heeft dit beleid in ieder geval gefaald. Het regime is niet gevallen, en veel Westerse landen hebben nieuwe economische kansen gevonden in handel met Cuba. Het beleid heeft dus contraproductief gewerkt. Een liberale verklaring

voor het Amerikaanse beleid is ook niet plausibel. Een lezing van de situatie zou voorschrijven dat interdependentie en samenwerking in internationale organisaties makkelijker zou maken. In plaats daarvan kozen de Amerikanen om handel met Cuba te verbieden en Cuba deelname in verschillende internationale organisaties. Wellicht kan een alternatieve verklaring voor de voortzetting van het Amerikaanse embargo worden gevonden in de binnenlandse politiek.

De conservatieve Cubaans-Amerikaanse lobby is decennia lang een belangrijke actor geweest in het Amerikaanse beleid omtrent Cuba. De laatste keren dat de Amerikaanse regering een serieuze poging heeft gedaan om de betrekkingen met Cuba te verbeteren was onder de presidenten Ford en Carter. Toendertijd eisten de Amerikanen dat Cuba haar soldaten zou terugtrekken uit de verschillende conflicten in Afrika. Destijds was de Cubaanse regering niet bereid haar ideologische buitenlandse beleid op te geven in ruil voor betere relaties (Grabendorff 1980; p. 16-17). Sinds de jaren '80 heeft de Cuban American National Foundation (CANF), bestaande uit Cubaanse ballingen die woonden in de electoraal belangrijke staten Florida en New Jersey, met succes gepoogd het Cuba-beleid van de Amerikaanse overheid te beïnvloeden door politici die zich uitspraken voor verbeterde relaties met Cuba publiekelijk aan te vallen en hen tegen te werken bij hun herverkiezing (Leogrande, 2005, p. 14).

Hoewel het Amerikaanse volk in de jaren '80 en '90 volgens peilingen een voorkeur had voor normalisering van de betrekkingen, was dit geen saillant issue en waren er geen binnenlandse actoren die een bijzonder belang hadden bij het normaliseren van relaties. Sindsdien is de Amerikaanse houding alleen maar harder geworden, en hebben de Verenigde Staten zelfs aan dit beleid vastgehouden nadat het alle legitimiteit verloren had: Jaarlijks wordt het embargo besproken en veroordeeld in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, dit jaar voor het 24^e jaar op rij, met 191 stemmen vóór de veroordeling en twee tegen (de Verenigde Staten en Israël). De voortdurende macht van deze lobby kwam terug in de presidentsverkiezingen van 2000 toen George W. Bush werd verkozen met een nauw marge van 537 stemmen in de cruciale staat Florida, waar hij de steun van de Cubaanse gemeenschap genoot. Ook hij nam een actieve houding tegen het Castro-regime en beloofde publiekelijk Castro's prodemocratische tegenstanders te zullen steunen (Leogrande, 2005, p. 19).

De strategie die Cuba tijdens de Koude Oorlog had gebruikt om haar afhankelijkheid van de Sovjet-Unie te beperken waren niet langer effectief. Cuba had een mix van politieke

loyaliteit gecombineerd met een houding waarin Havana weigerde een ondergeschikte rol in te nemen in de relatie en waar mogelijk een onafhankelijk en onvoorspelbaar buitenlands beleid te kiezen (Miller 2005, p. 69). Cuba had in het verleden tegenprestaties geleverd aan de Sovjet-Unie om haar privileges te “verdiene”, zoals haar militaire inzet in Afrika, maar deze diensten waren niet langer gewenst (Rabkin, 1990, p. 30). Zonder gegarandeerde afname van haar producten in het Oostblok belandde Cuba in een enorme economische crisis. Castro was niet bereid even vergaand te hervormen als Gorbatsjov en Castro’s rectificatie-campagne was veel minder ambitieus. De campagne was vooral gericht op het terugbrengen van binnen consumptie. Zijn belangrijkste doelstelling was het beschermen van de macht van de Communistische partij en hij dacht, niet onterecht, dat Gorbatsjovs ingrijpende veranderingen het gezag van de partij zouden ondermijnen.

Hoewel hij politieke hervormingen kon tegenhouden, had hij geen andere keuze dan de economie van het land te hervormen. Overheidsuitgaven moesten worden teruggedrongen en een aantal nieuwe marktvriendelijke regels moesten worden aangenomen. Het land was zonder gegarandeerde afname van haar producten door de Sovjets nog steeds gegijzeld door de wereldmarktprijs, en had buitenlandse valuta nog om olie, machineonderdelen en andere technologie te importeren. Het land moest buitenlandse investeerder vinden om de economische crisis te kunnen stemmen, en dus werden er mogelijkheden opgezet voor buitenlandse bedrijven om in te investeren (Pérez-López, 1997, p. 15-22; Binns, 1996, p. 48-50).

De aversie die de communistische partij had tegen marktwerking in de economie kwam geregeld naar voren – belangrijke hervormingen werden vaak uitgesteld of tegengehouden. Het lijkt er op dat de hervormingen een overlevingsstrategie waren, waarvoor alleen gekozen werd als de nood hoog genoeg was (Pérez-López 1997, p. 16; Bain 2011, p. 114).

Castro kan persoonlijk verweten worden dat de betrekkingen tussen Cuba en de Verenigde Staten niet verbeterden na de val van de Sovjet-Unie. Castro verzette zich actief tegen het precedent voor politieke hervormingen uit de Sovjet-Unie: in november 1989 werden een aantal kritische publicaties uit de Sovjet-Unie verboden (Bain 2005, p. 784). De rechtszaak en veroordeling van hervormingsgezinde generaal Arnaldo Ochoa, vaak gezien als een politieke rechtszaak, had ook als effect dat andere hervormingsgezinde Cubanen de mond werd gesnoerd (Bain 2005, p. 790). In eerste instantie had president Clinton geweigerd de Helms-Burton Act te tekenen. Dit veranderde toen op 24 februari 1996 twee Cubaans-Amerikaanse burgervliegtuigen werden neergeschoten door Cubaanse straaljagers,

waarschijnlijk op orders van Castro zelf (Lowenfeld, 1996, p. 419). Het is plausibel om aan te nemen dat hij verwachtte dat verbeterde relaties met de Verenigde Staten zouden leiden tot een afname van zijn persoonlijke controle over de staat – Hij had jarenlang het Amerikaanse embargo dankbaar de schuld gegeven voor al Cuba's problemen.

In de periode 1989--1994 raakte de Cubaanse economie in vrije val en verloor meer dan een derde van haar economische activiteit. (Pérez-López 1997, p. 4; Binns, 1996, p.48). Er vond nog steeds handel plaats met Rusland, maar het volume van deze handel kromp enorm totdat een dieptepunt werd bereikt in 1994 (Zie tabel 2 in bijlage 1). Sindsdien heeft Cuba nieuwe investeerders en handelspartners gevonden. Met name de handel met West-Europa en Latijns-Amerika is enorm in volume toegenomen (zie tabel 3 en 4 in bijlage 1). Opvallend is dat de Cuba's handel met de voormalige Oostbloklanden (exclusief Rusland) bijna geheel is verdwenen. Wellicht valt het feit dat van deze landen alleen Rusland nog tastbare handelsbetrekkingen heeft met Cuba te danken aan de overgebleven banden die de twee landen hadden opgebouwd in het Sovjettijdperk. In tabel 3 (zie bijlage 1) valt terug te zien dat de handel tussen Rusland en Cuba een piek bereikte in het jaar 1996. Deze piek kan moeilijk worden verklaard door private handel: In de periode 1995-1997 werden er in Cuba maar twee joint-ventures met Russische bedrijven opgezet. Tegelijkertijd werden er honderden joint ventures opgezet met bedrijven uit veelal Westerse landen zoals Spanje en Canada (Bain, 2011, p. 114). Niet geheel toevallig was 1996 ook het jaar waarin de Russen de eerste tekenen lieten zijn van een nieuw buitenlands beleid, waarin goede betrekkingen met de Verenigde Staten een minder hoge prioriteit hadden. Deze piek kwam dus voor uit politieke inzet vanuit beide kanten.

Pas in 2001 bereikte de Russische economie weer het BBP-niveau dat zij had voor het uiteenvallen van de Sovjet-Unie. Rond dit moment ontstond er meer private interesse in handel met Cuba. Het volume van de totale handel blijft echter laag in vergelijking met het Sovjettijdperk (Newman, 2000, geciteerd in Bain, 2011, p. 114-115). Pogingen van de nieuwe President Poetin om de betrekkingen met Cuba aan te halen leidden ertoe dat de kwestie van de leningen die Cuba nog had uitstaan bij Rusland ter tafel kwamen. Deze leningen werden in 2006 heronderhandeld en een nieuwe lening van \$355 miljoen werd toegezegd (Sánchez Ramírez, 2010, p. 234).. Al met al heeft de politieke activiteit tussen de twee landen een vlucht genomen, maar heeft de relatie een ander karakter dan tijdens de Koude Oorlog.

Cuba's belangrijkste partner en bondgenoot is tegenwoordig Venezuela. Venezuela heeft onder leiding van Hugo Chavez de directe confrontatie gezocht met de Verenigde Staten door relaties te versterken met Amerikaanse vijanden zoals Cuba, Iran en Libië. Castro en Chavez zijn een breed programma van samenwerking begonnen in oppositie tegen de Verenigde Staten. In 2004 werd de Bolivariaanse Alliantie voor Amerika (ALBA) opgericht. De primaire doelstelling van ALBA is een tegenwicht vormen voor de Vrijhandelszone van Amerika (FTAA), een Amerikaans initiatief. Andere Latijns-Amerikaanse landen met linkse regeringen zoals Bolivia, Ecuador en Nicaragua hebben zich hierbij aangesloten. Handel vormt ook hier een belangrijk gedeelte van de relatie: nadat Rusland haar olieleveranties had stopgezet kwam de Venezolaanse olie op een kritiek moment en heeft dit mogelijk de Cubaanse economie gered (Azicri, 2009, p. 99-100). Cuba ruilt Venezolaanse olie voor verschillende Cubaanse diensten in de educatie, sport en gezondheidszorg. In 2009 was Venezuela Cuba's voornaamste handelspartner en was het volume van deze handel meer dan tien keer zo groot als Cuba's handel met Rusland (Bain, 2011, p. 115).

In het Russische buitenlands beleid na de Koude Oorlog kreeg Latijns-Amerika een veel lagere prioriteit (Sizonenko, geciteerd in Sanchez, 2010, p. 365). Desalniettemin heeft Rusland in de 21^e eeuw nieuwe pogingen gedaan de betrekkingen met Latijns-Amerikaanse landen te verbeteren, deels uit de eerdergenoemde ontevredenheid met het beleid van de Verenigde Staten in Oost-Europa en in verschillende conflicten over de wereld. Ook Rusland heeft gewerkt aan haar banden met Venezuela. Venezuela was één van twee landen dat de onafhankelijkheid van Abchazië en Zuid-Ossetië in 2008 heeft erkend. In datzelfde jaar hielden de Venezolaanse en Russische vloten gezamenlijke marine oefeningen. De bij deze oefeningen betrokken Russische schepen bezochten ook Cuba en Nicaragua tijdens hun reis (Baranets, geciteerd in Sánchez Ramírez, 2010, p. 235). Hugo Chavez bood tijdens zijn staatsbezoek aan Moskou in 2008 aan een Russische militaire basis in zijn land te openen (Sánchez Ramírez, 2010, p. 236). Rusland heeft er echter voor gekozen dit aanbod niet aan te nemen.

Ruslands verbeterde betrekkingen met Cuba kunnen worden gezien als een klein onderdeel van het nieuwe beleid rond Latijns-Amerika. In overeenstemming met haar beleidsdoelstellingen heeft Rusland pogingen gedaan de relaties met Amerikaanse tegenstanders aan te halen, waaronder Cuba en Venezuela. Er is echter geen sprake van een anti-Amerikaans bondgenootschap in de regio. Cuba is het land dat de Russen het beste

kennen. Net zoals tijdens de Koude Oorlog kunnen de betrekkingen met Cuba weer deuren openen naar andere partners in de regio (Bain, 2011, p. 116).

Al met al kunnen we zeggen dat de dynamiek tijdens de Koude Oorlog voldeed aan patronen die een realist zou verwachten. De Sovjets vonden een bondgenoot tegen de Verenigde Staten en beschermden haar tegen potentiële militaire invallen en leverde wanneer nodig economische steun, maar niet in de mate die Cuba nodig had om haar economie te moderniseren. In ruil voor Russische bescherming zette Cuba zich actief in voor het Russische buitenlandse beleid, zowel diplomatiek als militair. De snelle veranderingen in de relatie tussen de Sovjet-Unie / Rusland en Cuba aan het einde van de Koude Oorlog zijn echter niet geheel te verklaren door zowel het neorealisme als het Liberalisme.

In eerste instantie lijkt het neorealisme een plausibele verklaring te geven: In een unipolaire wereld is er geen noodzaak meer voor De Sovjet-Unie / Rusland om een bondgenoot te hebben voor een strijd die niet langer gevoerd wordt. De diensten die Cuba in het verleden leverde kregen een lage prioriteit en de Sovjets hadden er dus minder belang bij de Cubaanse economie te ondersteunen. Er was echter geen sprake van een langzame afbouw van relaties – in 1992 was Rusland zelfs bereid haar voormalige bondgenoot publiekelijk te veroordelen in de Verenigde Naties. De Verenigde Staten speelden hierin een grote rol. De Verenigde Staten hebben de Sovjets en de Russen voortdurend onder druk gezet om de betrekkingen met Cuba te verbreken. Gorbatsjovs overtuiging dat betere betrekkingen met de Verenigde Staten nodig waren om de economie van Sovjet-Unie weer op gang te brengen leidde ertoe dat hij hier soms in meeging. De doorslag werd echter gegeven door de mislukte staatsgreep in 1991, waarin Cuba-sympathisanten betrokken waren. Vanaf dit moment nam Moskou een kritischere houding aan jegens Cuba.

De keuze van de Verenigde Staten om een vijandig beleid te voeren jegens Cuba kwam grotendeels voort uit binnenlandse politieke overwegingen. Met name de Cubaans-Amerikaanse lobby speelde een belangrijke rol in het voortzetten en aanscherpen van het handelsembargo. Ook Fidel Castro's binnenlandse overwegingen droegen bij aan het uitblijven van een verzoening met Amerika. Hij was niet bereid politieke hervormingen door te voeren zoals Gorbatsjov, en hij verwachtte dat betere betrekkingen met de Verenigde Staten ertoe zouden leiden dat de Cubaanse communistische partij aan macht moest inleveren.

Realisten claimen dat staten optreden als unitaire actoren en dat ideologie irrelevant is voor het beleid van een staat. Uit de genoemde overwegingen blijkt echter binnenlandse

politieke overwegingen in Cuba, de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie / Rusland invloed hebben gehad op de relaties. Hoewel een realist kan beargumenteren dat de Verenigde Staten als unipolaire supermacht de vrijheid had om haar eigen conflicten uit te kiezen, kan men twijfelen aan de rationaliteit van het handelsembargo: Dit beleid heeft haar doel niet bereikt, en tegelijkertijd alle internationale legitimiteit verloren.

Liberalen zouden wellicht verwachten dat het einde van de Koude Oorlog zou leiden tot minder conflict, aangezien Rusland een democratie was geworden. Interdependentie en samenwerking in internationale organisaties zouden conflict in de toekomst zouden eveneens samenwerking bespoedigen. De Verenigde Staten hebben in ieder geval actief gewerkt om Cuba te weren uit internationale organisaties en enige vorm van handel te voorkomen.

In deze nieuwe wereld komt de realistische machtspolitiek echter langzaam terug. Rusland is niet langer tevreden met de unipolaire wereld waarin zij verkeer en met het feit dat de Amerikanen zich bemoeien met de Russische invloedssfeer. Cuba heeft een nieuwe partner gevonden in Venezuela, dat eveneens wordt geregeerd door een anti-Amerikaans regime. Voorlopig zijn de Amerikanen nog oppermachtig. Het kan echter geen kwaad voor de Russen om relaties met potentiële bondgenoten op te bouwen. Er is in deze context nieuwe ruimte voor een relatie met een oude vriend, maar wel in een minder intensieve vorm.

Bibliografie

- Azicri, M. (2009). The Castro-Chavez Alliance. *Latin American Perspectives*, 36(1), 99–110.
- Bain, M. J. (2005). Cuba-Soviet Relations in the Gorbachev Era. *Journal of Latin American Studies*, 37(4), 769–791.
- Bain, M.J. (2006). Gorbachev's Legacy for Russian-Cuban Relations in the 1990s. In Erisman, H. & Kirk, J. (Eds.), *Redefining Cuban foreign policy : the impact of the "Special Period"* (pp. 212-232). Gainesville, Florida: University Press of Florida.
- Bain, M. J. (2010). Havana and Moscow, 1959-2009: The Enduring Relationship? *Cuban Studies*, 41, 126–142.
- Bain, M. J. (2011). Russia and Cuba: “doomed” comrades? *Communist and Post-Communist Studies*, 44(2), 111–118.
- Bain, M. J. (2012). Revolution to Revolution: Moscow and Havana from 1917 to 1959. *Diplomacy & Statecraft*, 23(1), 1–22.
- Binns, L. A. (1996). The Demise of the Soviet Empire and Its Effects on Cuba. *Caribbean Quarterly*, 42(1), 41–54.
- Domínguez, J. (1989). *To Make a World Safe for Revolution*. Cambridge, Massachussets: Harvard University Press.
- Domínguez, J. I. (1997). U.S. - Cuban Relations: From the Cold War to the Colder War. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, 49–75.
- Fagen, R. R. (1978). Cuba and the Soviet Union. *The Wilson Quarterly* (1976-), 2(1), S. 69–78.
- Gaddis, J. L. (1992). International Relations Theory and the End of the Cold War. *International Security*, 17(3), 5–58.
- Grabendorff, W. (1980). Cuba's Involvement in Africa: An Interpretation of Objectives, Reactions and Limitations. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, 22 (1), 3-29.
- Keohane, R. O. (1984). *After Hegemony* (Vol. 1). Princeton, New Jersey: Princeton University
- Keohane, R.O. & Martin, L.L. (1995). The Promise of Institutional Theory. *International Security*, 20(1), 39-51.
- Keohane, R. O. & Nye, J. E. (2001). *Power and Interdependence* (4th ed.). London: Longman Publishing Group.
- Leogrande, W. M. (1979). Cuban Dependency: A Comparison of Pre-revolutionary and Post-revolutionary International Economic Relations. *Cuban Studies*, 9(2), 1–28.
- Leogrande, W. M. & Thomas, J. M. (2002). Cuba ' s Quest for Economic Independence. *Journal of Latin American Studies*, 34(2), 325–363.
- Leogrande, W.M. (2005). The United States and Cuba: Strained Engagement. In Morley, M. & McGillion, C. (Eds.), *Cuba, the United States, and the Post-Cold War World: The International Dimensions of the Washington-Havana Relationship*. (pp. 12-58). Gainesville, Florida: University Press of Florida.
- Light, M. (1988). *The Soviet Theory of International Relations*. Brighton: Wheatsheaf Books.
- Lowenfeld, A. F. (1996). Congress and Cuba: The Helms-Burton Act. *American Journal*

- of *International Law*, 90(3), 419–434.
- Mesa-Lago, C. (1974). *Cuba in the 1970s, Pragmatism and Institutionalization*. Albuquerque, New Mexico: University of New México Press.
- Miller, M. (2005). Trying to Stay Friends: Cuba's Relations with Russia and Eastern Europe in the Age of U.S. Supermacy. In Morley, M. & McGillion, C. (Eds.), *Cuba, the United States, and the Post-Cold War World: The International Dimensions of the Washington-Havana Relationship*. (pp. 59-96). Gainesville, Florida: University Press of Florida.
- Morley, M. & McGillion, C., (2005). *Cuba, the United States, and the Post-Cold War World: The International Dimensions of the Washington-Havana Relationship*. Gainesville: University Press of Florida.
- Perez, L. A. (1983). Toward Dependency and Revolution: The Political Economy of Cuba between Wars , 1878-1895. *Latin American Research Review*, 18(1), 127–142.
- Pérez-López, J. F. (1997). The Cuban Economy in the Age of Hemispheric Integration. *Journal of I*, 39(3), 3–47.
- Pérez-López, J. F. (1989). Sugar and structural change in the Cuban economy. *World Development*, 17(10), 1627–1646.
- Rabkin, R. (1990). Implications of the Gorbachev era for Cuban socialism. *Studies in Comparative Communism*, 23(1), 23–46.
- Radell, W. W. (1983). Cuban-Soviet Sugar Trade, 1960-1976: How Great Was The Subsidy? *The Journal of Developing Areas*, 17, 365–382.
- Sánchez Ramírez, P. T. (2010). Is a New Climate of Confrontation Between Russia and the United States Possible in Latin America? *Latin American Policy*, 1(2), 230–243.
- Sanchez, W. A. (2010). Russia and Latin America at the dawn of the twenty-first century. *Journal of Transatlantic Studies (Routledge)*, 8(4), 362–384.
- Shearman, P. (1987). *The Soviet Union and Cuba*. London: Routledge & Kegan Ltd.
- Tolchin, M. (1992, January 15). U.S. Underestimated Soviet Force In Cuba During '62 Missile Crisis. *The New York Times*. Retrieved from: <http://www.nytimes.com/1992/01/15/world/us-underestimated-soviet-force-in-cuba-during-62-missile-crisis.html>.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Reading, Massachussetts: Addison Wesley.
- Wines, M. (2001, October 18). Russia Closing 2 Major Posts For Snooping, One in Cuba. *The New York Times*. Retrieved from: <http://www.nytimes.com/2001/10/18/world/russia-closing-2-major-posts-for-snooping-one-in-cuba.html>.

Bijlage 1

Tabel 1: Volume van Cuba's handel met voormalige Oostbloklanden (miljoenen peso's)

Total Trade	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Bulgaria	338	353	336	354	181	38
Czechoslovakia	301	344	403	352	279	91
Hungary	124	139	105	136	36	15
Poland	114	125	102	112	50	4
GDR ^b	567	620	652	645	396	66
Romania	170	291	277	278	203	10
USSR	9273	9314	9047	8753	8709	4521

Opmerking: Overgenomen uit *Cuba, the United States, and the Post-Cold War World: The International Dimensions of the Washington-Havana Relationship* (p. 261) door Morley, M. & McGillion, C., 2005, Gainesville: University Press of Florida.

Tabel 2: Volume van Cuba's handel met de voormalige Sovjet-Unie (miljoenen peso's)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Byelorussia									
Imports	4	5	2	—	4	2	3	1	0.5
Exports	4	5	9	—	—	3	7	—	—
Total	8	10	11	—	4	5	10	1	0.5
Kazakhstan									
Imports	—	—	—	—	—	(—)	3	1	5
Exports	28	0.25	4	8	—	—	(—)	(—)	(—)
Total	28	0.25	4	8	—	(—)	3	1	5
Kyrgyzstan									
Imports	—	—	(—)	—	—	(—)	(—)	(—)	(—)
Exports	0.6	16	3	(—)	(—)	4	(—)	—	(—)
Total	0.6	16	3	(—)	(—)	4	(—)	(—)	(—)
Latvia									
Imports	2	(—)	(—)	—	8	(—)	(—)	—	—
Exports	2	3	6	13	7	22	—	—	—
Total	4	3	6	13	15	22	—	—	—
Russian Federation									
Imports	534	86	41	57	159	112	135	125	111
Exports	607	401	279	94	457	303	355	303	325
Total	1141	487	320	151	616	415	490	428	436
Ukraine									
Imports	1	5	2	4	3	13	39	33	23
Exports	59	65	(—)	0.5	42	0.6	22	1	0.5
Total	60	70	2	5	45	14	61	34	24

Opmerking: Overgenomen uit *Cuba, the United States, and the Post-Cold War World: The International Dimensions of the Washington-Havana Relationship* (p. 261) door Morley, M. & McGillion, C., 2005, Gainesville: University Press of Florida.

Tabel 3: Volume van Cuba's handel met Oost Europa (miljoenen peso's)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Bulgaria									
Imports	2	3	2	13	9	11	21	11	2
Exports	23	11	19	36	24	17	(—)	8	(—)
Total	25	14	21	49	33	28	21	19	2
Czech Republic ^c									
Imports	5	4	5	6	17	13	30	25	11
Exports	6	(—)	0.5	1	0.25	(—)	0.25	0.5	(—)
Total	11	4	6	7	17	13	30	26	11
Hungary									
Imports	11	3	2	(—)	(—)	1	2	2	2
Exports	—	(—)	(—)	(—)	—	(—)	(—)	—	—
Total	11	3	2	(—)	(—)	1	2	2	2
Poland									
Imports	5	4	1	0.5	13	16	10	7	2
Exports	1	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)
Total	6	4	1	0.5	13	16	10	7	2
Romania									
Imports	—	(—)	5	29	32	21	8	8	7
Exports	5	6	19	27	60	16	10	2	12
Total	5	6	24	56	92	37	18	10	19
Slovakia ^d									
Imports	—	4	2	2	10	5	9	9	6
Exports	—	0.5	1	—	(—)	0.5	—	—	(—)
Total	—	5	3	2	10	6	9	9	6

Opmerking: Overgenomen uit *Cuba, the United States, and the Post-Cold War World: The International Dimensions of the Washington-Havana Relationship* (p. 262) door Morley, M. & McGillion, C., 2005, Gainesville: University Press of Florida.

Tabel 4: Cuba's Exportprofiel, 1987-1999 (miljoenen dollars)

Year	1987	1989	1991	1993	1996	1999
Western Europe	343.2	361.5	353.1	338	541	515
Latin America	81.6	157.9	235.3	65	396	259
Asia	207.4	379	349.4	130	216	125
Sub-Saharan Africa	2.3	0.5	0	0	0	2
Middle East	72.8	129.6	105	61	64	11

Opmerking: Overgenomen uit *Cuba, the United States, and the Post-Cold War World: The International Dimensions of the Washington-Havana Relationship* (p. 262) door Morley, M. & McGillion, C., 2005, Gainesville: University Press of Florida.

Tabel 5: Cuba's Importprofiel, 1987-1999 (miljoenen dollars)

	1987	1989	1991	1993	1996	1999
Western Europe	508.4	723.3	851	589	1,010	1,262
Latin America	294.3	634.4	506.2	551	933	1,118
Asia	239.3	308.9	280.1	223	214	315
Sub-Saharan Africa	5.1	0	0	11	17	23
Middle East	8.4	7.2	14	10	17	13

Opmerking: Overgenomen uit *Cuba, the United States, and the Post-Cold War World: The International Dimensions of the Washington-Havana Relationship* (p. 262) door Morley, M. & McGillion, C., 2005, Gainesville: University Press of Florida.